

Koninklijke Nederlandse Bosbouwvereniging: van bosbouw naar bosbeheer

—Frits Mohren (WU-Bosecologie en Bosbeheer),
Sander Wijdeven (Staatsbosbeheer)

Bos en bosbeheer veranderen continu. Met de ontwikkeling van de productiegerichte bosbouw van vijftig jaar geleden naar een bosbeheer gericht op meervoudige functievervulling in een dichtbevolkte samenleving veranderde ook de rol van de beheerder. Dit vraagt om andere kennis en vaardigheden van de beroepsgroep en andere organisatievormen van onderwijs en onderzoek. De Koninklijke Nederlandse Bosbouw Vereniging (KNBV) fungeert sinds de oprichting in 1910 als vakvereniging door en voor mensen uit de sector, volledig draaiend op vrijwilligers. De veranderingen in de sector en het werkveld vragen ook om een andere rol van de beroepsvereniging.

> Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw was het bosbeheer in Nederland grotendeels gericht op duurzame voortbrenging van de grondstof hout. De andere bosfuncties waren secundair. Ook onderzoek hield zich vooral bezig met houtteelt, verbetering van uitgangsmateriaal, bedrijfs-economie en rationalisatie van het bosbedrijf. Het bosbeleid was gericht op bosbescherming tegen ziekten, plagen en andere verstoringen, uitbreiding van het bosareaal, en verhoging van het aandeel inlands hout in het totale Nederlandse houtgebruik. Het beroepenveld is in deze periode sectoraal georganiseerd, met eigen instituties zoals het toenmalige Bosbouwproefstation, later Rijksinstituut voor Onderzoek in de Bos- en Landschapsbouw 'De Dorschkamp' en het Boschap als sectoraal bedrijfschap. De bosbouwopleidingen in Wageningen en Arnhem c.q. Velp richtten zich vooral op houtteelt, bosexploitatie, bosbedrijfs-economie en rentmeesterij.

Maatschappelijk

Vanaf 1970 neemt de maatschappelijke belangstelling voor natuurbescherming en de kwaliteit van

de leefomgeving toe. Het bosbeheer evolueerde tot een multifunctionele benadering waarbij de houtproductie minder dominant en maatgevend werd. Andere bosfuncties werden minstens zo belangrijk. Daarbij speelde een rol dat het economisch rendement van houtproductie laag was door lage houtprijzen en hoge productiekosten. In Nederland was aanvankelijk veel aandacht voor de recreatieve functie en de landschapsbeleving. Dit kwam bijvoorbeeld tot uiting in aandacht voor de landschapsbouw: de inrichting van het landschap onder andere via bosaanleg. Daarbij ontstond vooral vanuit ecologische hoek in jaren zeventig en tachtig ook kritiek op de traditionele bosbouwkundige benadering die gericht was op houtproductie, veelal op basis van kaalkap gevolgd door aanplant van monoculturen. Mede als gevolg van de schade door de stormen in 1972 en 1973, werden eenvormigheid en monoculturen kritisch bekeken. Er ontstond daarna een breed gedragen interesse in natuurvolgend bosbeheer zoals geïmplementeerd in centraal Europa, en in het gebruik van natuurlijke verjonging in plaats van aanplant. Dit laatste werd tevens sterk gestimuleerd door het afschaffen van de herplantsubsidie in 1994. De doelstelling van 25 procent zelfvoorziening werd stilzwijgend verlaten.

Vooral bij de grote terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer en de provinciale Landschappen veranderde de kijk op bosbeheer. Er kwam meer aandacht voor brede functievervulling, met nadrukkelijk aandacht voor natuur en beleving, en daarmee minder voor de productiefunctie. Daar waar voorheen in de beleidsplannen het bos nog een eigen aandachtsveld was, zoals in het Meerjarenplan Bosbouw (1987) en het Bosbeleidsplan (1994), ontstond geleidelijk een samensmelting van bos en natuur, zoals in het overkoepelende beleidsplan Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur (2000). Daarmee evolueerde de traditionele, sectorale bosbouw naar een bosbeheer gericht op brede maatschappelijke functievervulling, als onderdeel van het natuurbeleid, met andere vereisten aan kennis en ervaring van de beheerder tot gevolg.

Nieuwe eisen

In de Nederlandse, sterk verstedelijkte en weinig bosrijke samenleving speelt het bos een belangrijke rol als onderdeel van de kwaliteit van de leefomgeving. In combinatie met de hernieuwde belangstelling voor bos als leverancier van grondstoffen, niet alleen hout maar ook biomassa, en

foto Sander Wijdeven

de rol van bos voor natuurbeleving en behoud van biodiversiteit, wordt het beheer ingewikkelder. Er is veel belangstelling voor bos en bosfuncties en in een mondige samenleving leidt dit er toe dat veel verschillende mensen, al of niet als professional, zich met bos bezig houden. Het gevolg is dat bos- en natuurbeheer niet meer het exclusieve werkveld van bosdeskundigen is, maar dat in de diverse beleids- en besluitvormingsprocessen allerlei mondige stakeholders een rol spelen: bosgebruikers, bosbeheerders, beleidsmakers, planologen, economen, milieudeskundigen, landschapsecologen, natuurbeschermers, klimaatdeskundigen, campinghouders, etc. Overigens leidt al deze belangstelling niet tot meer interesse om in bos te investeren, waardoor het economische draagvlak voor bosbeheer dun blijft. Dit alles stelt nieuwe eisen aan de beheerders, die verschillend gebruik moeten combineren, en beleid en beheer moeten kunnen uitleggen aan heel verschillende groeperingen met soms tegengestelde belangen. Duurzaam gebruik van bos vraagt om kennis van de ecologische mogelijkheden, van de mogelijke combinaties van gebruiksfuncties en de economische consequenties daarvan, en van de technische uitvoering in de vorm van praktisch bosbeheer. Het beheer van bos in Nederland is, net als in de ons omringende landen, altijd een multidisciplinaire combinatie van ecologie (de mogelijkheden van de groeiplaats), economie (de sociaal-economische randvoorwaarden), en techniek (de technische uitvoering), in een maatschappelijke context. Een breed georiënteerde, kundige beheerder is met alle drie disciplines vertrouwd, en moet zich voortdurend rekenschap geven van nieuwe ontwikkelingen binnen het vakgebied en

in de maatschappij die immers de randvoorwaarden voor het beheer mede bepalen. De doelstellingen van het terreinbeheer worden bepaald door de eigenaar, de uitvoering en de realisatie in het terrein is de verantwoordelijkheid van de beheerder. Daarbij speelt de beheerder vaak ook een belangrijke rol om ondanks de waan van de dag de lange termijn doelen en de duurzaamheid van het gebruik te waarborgen.

Ervaring leer je niet, die doe je op

Een bosreservaat, een productiebos, een landschappelijke beplanting, en een stadsbos vereisen verschillend beheer en verschillende maatregelen. De verantwoordelijkheid van de beheerder ligt in de toepassing van kennis en inzicht in een lokale situatie. De vaardigheden en ervaring die daarvoor nodig zijn worden niet opgedaan in de school- of collegebanken, maar door te werken in de praktijk. Ervaring kun je niet leren, maar moet je opdoen. Zowel kennis als ervaring dienen voortdurend op peil gehouden te worden, door te werken in de praktijk, door vakkennis bij te houden, door kennis te nemen van nieuwe ontwikkelingen, en door discussie aan te gaan met collega's in vergelijkbare omstandigheden, in Nederland en over de grens. Primair vindt dit plaats binnen de werkorganisatie, maar daarnaast is een beroepsvereniging als de KNBV in dit verband van belang, om kennis te nemen van nieuwe ontwikkelingen, nieuwe ideeën te toetsen, en actuele kwesties te bespreken met beroepsgenoten. Belangrijke thema's op dit moment zijn onder andere het beheer, inclusief verjonging, van gemengd bos, de belangstelling voor het gebruik van biomassa voor energie, de mogelijke effecten

van klimaatverandering op bossen en de waardering van bosfuncties in het kader van ecosysteemdiensten. Daarnaast zijn belangrijke thema's de rentabiliteit van het bosbeheer, de combinatie van biodiversiteit en houtproductie, de noodzaak van intensivering van bosgebruik (inclusief oogst) en de duurzaamheid daarvan, onder andere in relatie tot voedingsstoffenhuishouding.

Onderzoek, onderwijs en praktijk

Tegelijk met de samenvoeging van bos en natuur als beleidsthema, vonden parallelle ontwikkelingen in onderzoek, onderwijs en praktijk plaats. Hierbij werd natuur het bredere thema, met bos als een belangrijk onderdeel. Het onderzoek wordt geconcentreerd, eerst in het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, en later in Alterra, onderdeel van Wageningen University & Research. Parallel met deze ontwikkeling is het onderzoek omgevormd naar programma- en contractonderzoek, waardoor de inhoud van het onderzoek sterk gestuurd wordt door financieringsstromen en prioriteiten van bedrijven en overheden. Met een weinig kapitaalkrachtige sector als het bos- en natuurbeheer in Nederland, en een terugtrekkende overheid resulteert dit in veel minder praktijkonderzoek, zeker in vergelijking met de situatie in de jaren zeventig en tachtig, en in vergelijking met landen als Duitsland waar de bossector een veel groter maatschappelijk en economisch belang vertegenwoordigt. Binnen het onderwijs zijn op mbo, hbo en universitair niveau de onderwijsprogramma's omgevormd van Bosbouw tot Bos- en Natuurbeheer, met een duidelijk verhoogde belangstelling van studenten tot gevolg. De consequentie hiervan is

Zowel kennis als ervaring dienen voortdurend op peil gehouden te worden, door te werken in de praktijk, door vakkennis bij te houden, door kennis te nemen van nieuwe ontwikkelingen, en door discussie aan te gaan met collega's in vergelijkbare omstandigheden, in Nederland en over de grens.

De KNBV organiseert regelmatig symposia, excursies, en thematische discussies. Diverse commissies zoals de Studiekring, de commissies Natuurlijke verjonging, Buitenland, Bosgeschiedenis, de Activiteitencommissie verzorgen de bijeenkomsten.

dat de traditionele, klassieke bosbouw minder zichtbaar is. De invoering van het bachelor/master-model in 2001 leidde er bovendien toe dat studenten verschillende bacheloropleidingen kunnen combineren met een masteropleiding Bos- en Natuurbeheer, met een soms heel gemengd en gevarieerd vakkenpakket tot gevolg. Met de verschillende specialisaties binnen de opleidingen, variërend van puur ecologisch tot volledig beleidsgericht, ontstaat er geen eenduidig profiel maar een baaiert van profielen en specialisaties. De opleidingen leveren geen traditionele bosbouwers meer af, waardoor het voor werkgevers nodig is om per afgestudeerde te bekijken wat diens kennis- en competentieprofiel is.

Voor het bosbeheer in de praktijk betekent dit dat er door de variatie aan doelstellingen en praktijksituaties zeer diverse kennis en ervaring gevraagd worden, zowel op mbo, hbo als universitair niveau. De variatie aan opleidingstrajecten en specialisaties is een reactie hierop, met als bijkomende consequentie dat het onmogelijk is om een gezamenlijk gedeeld vertrekpunt en een gedeelde kennisbasis te behouden. Daarbij is er een sterk toegenomen druk van organisatie en administratie, die een groot beslag legt op de beschikbare tijd van beheerders, zodat het risico steeds groter wordt dat beheerders praktijkkennis en -ervaring maar met moeite op peil kunnen houden. Naast de toenemende complexiteit van het beheer, moet een bosbeheerder tegenwoordig het gevoerde bosbeheer kunnen uitleggen aan het algemene publiek of aan specifieke interessegroepen. Het wordt er allemaal niet eenvoudiger op.

Plaats en rol van de KNBV

Bosbeheer is een lerend vak en kennis en ervaring moeten voortdurend op peil blijven. De rol van een beroepsvereniging KNBV ligt in het bieden van een platform en netwerk voor kennisuitwisseling en discussie, als voorwaarde voor professionaliteit, en om relevante onderwerpen te agenderen. Daarbij gaat het om informatie en kennis over ontwikkelingen in beleid, wet- en regelgeving en onderzoek. Daarnaast gaat het om uitwisseling van praktijkkennis en -ervaring, visievorming, en bespreking van actuele ontwikkelingen. Een beroepsvereniging zou zowel domeinkennis en een deel van het institutioneel geheugen moeten bieden. Daarom stelt de KNBV bijvoorbeeld de archieven van vaktijdschriften als het vroegere Nederlands Bosbouw Tijdschrift en het huidige Vakblad voor Natuur, Bos en

Landschap beschikbaar. Daarnaast vormt de vereniging een platform voor ontmoeting en sociale contacten met beroepsgenoten uit verschillende werkvelden. Diversiteit is daarbij een verrijking, transparantie en een open instelling een voorwaarde, en gezelligheid een belangrijke bindende factor.

In dit verband is ook de openheid van belang naar nieuwe en jonge leden, voor wie de vereniging een belangrijk netwerk en startpunt voor loopbaan in het bosbeheer kan zijn. De KNBV organiseert daarom regelmatig symposia, excursies, en thematische discussies. Diverse commissies zoals de Studiekring, de commissies Natuurlijke verjonging, Buitenland, Bosgeschiedenis, de Activiteitencommissie verzorgen de bijeenkomsten. Daarnaast worden er praktijkexcursies georganiseerd, onder andere door Pro Silva en door onderlinge excursies bij collega's.

Publieksactiviteiten

Naast deze interne taken, omvat de missie van de KNBV ook het informeren van interessegroepen en het grote publiek over (het belang van) bosbeheer en de rol van bos in de maatschappij. Uit het voorgaande moge duidelijk zijn dat de rol van de bosbeheerder, door de grote diversiteit van thema's en taken, mogelijk minder herkenbaar is geworden, wat niet bijdraagt aan begrip voor bosbeheer bij het grote publiek. Dat maakt het des te zinvoller om dit via publieksactiviteiten uit te dragen en breder bekend te maken. Juist een beroepsvereniging als de KNBV kan daarin een belangrijke rol spelen door de verzamelde vakkennis en deskundigheid, en de directe betrokkenheid bij de praktijk van het bosbeheer. De KNBV wil deze publieksfunctie verder uitbouwen op basis van actieve betrokkenheid van de leden. Daarbij zijn de belangrijkste uitgangspunten de kwaliteit van het bos en de brede maatschappelijke functievervulling ervan als bijdrage aan de kwaliteit van leven, op basis van een bosbeheer dat gericht is op duurzame functievervulling, met scherp oog voor diversiteit en kwaliteit van bos en bosbeheer. Een beroepsvereniging als de KNBV vervult hierin een belangrijke faciliterende rol, bij de verbinding tussen beroepsgenoten binnen het werkveld, en bij de verbinding van het werkveld met de samenleving.<

s.wijdeven@staatsbosbeheer.nl

foto Sander Wijdeven